

Rozhovor
s Davidem
Matáskem

2

Jaké problémy
trápí české
řeky

4

Největší
znečišťovatelé
podle IRZ

5

Prázdninové
putování
s PVC

6

ARNIKUM

 ČTVRTLETNÍ ZPRAVODAJ
SDRUŽENÍ ARNIKA

4-2007

Odborníci na Labi diskutovali o Labi

V souvislosti s krajinou kolem Labe se často hovoří o její přírodovědecké hodnotě i o její kráse. Odborníci se shodují na nutnosti ochrany této jedinečné oblasti, UNESCO zvažuje její zápis na seznam světového přírodního dědictví. Něco jiného je o labské přírodě číst a mluvit a něco jiného je vychutnat si ji „naživo“. Právě to byl jeden z důvodů, proč Arnika spolu s německou organizací BUND uspořádala koncem září Dialog na lodi. Vědce, politiky, umělce i novináře jsme pozvali, aby si tuto krásnou krajinu prožili z neobvyklé perspektivy - přímo z vody. Ať víme, o čem vlastně mluvíme...

Páteční ráno je krásné, zářivé: mlhou se pomalu začíná prodírat sluníčko a slibuje krásný den. Kolem deváté se pod Týršovým mostem setkáváme s dalšími organizátory plavby: Ernstem Paulem Dörflerem a Iris Brunar z německé organizace Bund für Umwelt und Naturschutz (BUND). Za přihlížení kolemjdoucích vyndáváme z auta dva neforemné balíky a po hodině pumpování už na travnaté nábřeží leží dva gumové čluny.

V jedenáct hodin se u nás již scházejí novináři, kteří jsou pozvaní k neformální tiskové konferenci přímo na břehu řeky. Odpovídáme na jejich otázky týkající se různých scénářů budoucnosti Labe.

Pak již snášíme čluny k vodě. Vyslechneme si ještě krátkou instruktáž, jak se na člunech chovat, bereme do rukou pádla a vyrážíme. **pokračování na str. 3 ►**

Vědci, politici i umělci diskutovali o budoucnosti Labe přímo na jeho hladině.

Foto BUND: Ernst Paul Dörfler

Vážení čtenáři,

Toto je poslední úvodník, který do čtvrtletního zpravodaje Arniky píše. Rádi bychom Arnikum oživilí několika změnami a udělali jej pro vás ještě zajímavějším. Ale nebojte se: formát i papír zůstanou stejné a ani v grafice se nechystáme k žádným drastickým zásahům. Chceme pokračovat v tradici, na kterou jste zvyklí. Avšak co se nevyvíjí, to stagnuje - a to bychom v případě Arnika neradi. Tradiční úvodník chceme změnit spíše na sloupek, jehož prostřednictvím byste mohli více nahlédnout do nitra osobností, jež v Arnice pracují, a zjistit, jaké jsou jejich názory a postoje k různým tématům. Suchá fakta by tedy na tomto místě měla ustoupit myšlenkám a autoři sloupku se budou s každým číslem měnit. Další změnou, které si můžete povšimnout již v tomto čísle, je nová rubrika na stránce Centra pro podporu občanů. To pro vás přichystalo poradenské okénko, co si v různých situacích počít. Otázky do rubriky „Co dělat když...“ můžete samozřejmě sami poslat a my se Vám pokusíme poradit. Dalšími změnami se nechte překvapit. Tímto se s vámi, milí čtenáři, loučím a naposledy přeji příjemné čtení.

Marek Jehlička,
šéfredaktor

2 ROZHOVOR

Herec David Matásek podepsal petici Za náhradu PVC

Herec Národního divadla David Matásek, kterého můžete nyní vidat v televizním seriálu Letiště, podpořil svým podpisem cíle petice Arniky „Za náhradu PVC“. Povídali jsme si s ním nejen o jeho vztahu k životnímu prostředí, ale také o natáčení a jeho další práci.

*** Pane Matásku, nedávno jste svým podpisem podpořil petici Arniky „Za náhradu PVC“. Co vás k tomu motivovalo?**

Budu upřímný. Petici přinesla domů moje žena Kateřina a protože se známe s lidmi z děčínské Arniky a věříme jim, považovali jsme za dobré petici podepsat. Tak úplně problematiku PVC nesleduji, ale také nepodepíši každý projev nespokojenosti, snad to nikdo nebude brát jako plané kverulantství.

*** Když jdete nakupovat, díváte se zda obaly vámi kupovaných potravin jsou z PVC nebo z jiného, bezpečnějšího plastu?**

No, není to úplně hlavní kritérium, kterým se při nakupování řídím. Především se dívám, zda za mnou to jablíčko neješlo přes půl světa. Možná jsem naivní, ale pokud je to jenom trochu možné, potravinám-cestovatelům se vyhýbám. Nejvíc mě dojaly palačinky s tvarohem, které za mnou přijely až z Litvy. Při vši úctě k litevským kuchačkám, to mi přijde fakt zbytečné. Potom mám také tendenci podlehnout kouzelnému slůvku bio. Jé, takhle by to napsal asi náš pan prezident! Ale myslím to vážně.

*** Přestože zákony zakazují používat v dětských hračkách ftaláty či těžké kovy, testy přítomnost těchto látek stále odhalují. Co tomu říkáte? Řídíte se v hračkářství tím, z jakého materiálu je hračka vyrobena, případně nějakou garancí kvality?**

Víte, to je těžké. Oba moji rodiče jsou vystudovaní hračkáři, proto jsem měl jako děcko hračky pochmurné, nudné a depresivní. Ale zato odpovídaly estetickým nárokům. U dědy jsem měl dělo, samopal, auta na setrvačnicku a podobné „zhůvěřilosti“. Proto jsem dnes ve výběru hraček opatrný. Můžete se snažit rozvíjet fantazii a osobitost svého dítěte špulkou nebo polínkem, ale při prvním kontaktu s dětským kolektivem zjistí, že bylo celou dobu podváděno. Že jsou tady panenky a monstra. Takže otázku ftalátů a podobných svinstav nechám na povolanejších a budu doufat, že mne a moji rodinu ochrání. A já se zase budu snažit naši holčičce vysvětlit, že tahle ohavnost opravdu práh nepřekročí!

*** Promítá se nějak váš vztah k životnímu prostředí do vašeho všedního života? Pokud ano, jak? (Třídíte odpad, kupujete biopotraviny, upřednostňujete recyklovatelné obaly...?)**

Ano, asi nejvýraznější příspěvek je to třídění. Ale to nepovažuji za nic mimořádného, to snad patří k samozřejmostem. Také doma šetříme vodou a elektřinou, ale to bude možná spíš už lakota. A snažíme se neprasit v přírodě, ale jak říkám, to by mělo být součástí dobrých mravů. Vůbec mám poslední dobou pocit, že si část lidstva konečně uvědomuje, že ten výlet na parníku plný jídla a pití může skončit jako na Titaniku a docela brzy.

*** Jakou roli podle vás hrají občanská sdružení v dnešní společnosti?**

Myslím, že jsou nutností. Pokud se člověk nechce zbláznit a paranoidně zkoumat svět, musíme si rozdělit úkoly. Prostě ti tvrdší a zasvěcenější z nás musí mocným tohoto světa šlapat na paty! A my ostatní je v tom budeme podporovat, abychom se mohli radovat z maličkostí a z každé vyhrané bitvy. Jinak nás převálcují!

*** Kdybyste mohl definovat tři nejpálčivější problémy současného světa, které by to byly?**

No, to je teda! Ale dobře. Globální oteplování. Ať už ho způsobil kdokoli, nechť se přihlásí! Svobodný Tibet. A násilné a globální implantování kulturních tradic a hodnot. Svět není globální vesnice. Snad jen, že si to pak všichni odsákáme.

*** Nejčastěji vás nyní můžeme na obrazovkách vidět v seriálu Letiště. Je natáčení náročné?**

Tak to je tedy z jiného soudku. Ale je náročné. Z různých důvodů začíná natáčení většinou v šest ráno a nejtěžším úkolem je, aby to divák nepoznal. Musíme být mladí, svěží a perspektivní. Jinak to bylo natáčení nesmírně zábavné pro svou míru nadsázky. I když to asi ne úplně každý pochopil. Jedna

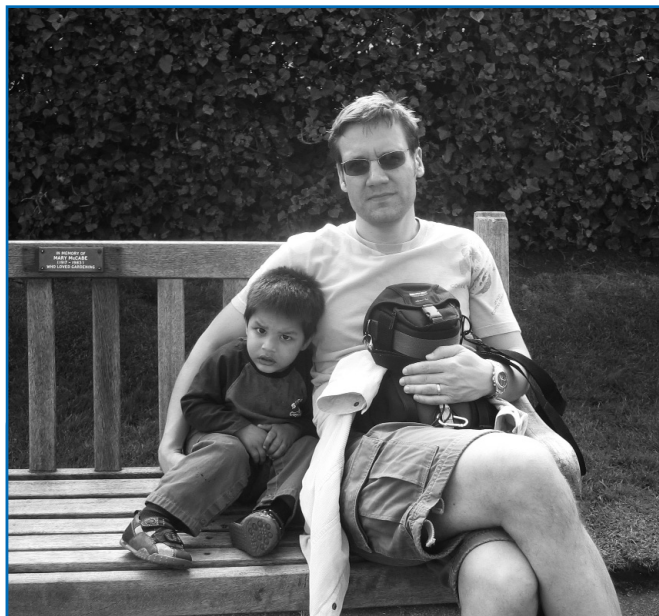
majoritní letecká společnost si na nás stěžovala, že investuje milióny do PR ve snaze přilákat cestující na bezpečné létání a my jim to za jediný večer se smíchem zničíme.

*** Máte kvůli natáčení čas ještě na jiné projekty? Na čem ještě pracujete?**

Jsem ještě zaměstnan v Národním divadle. Momentálně zkoušíme novou hru Pavla Kohouta Malá hudba moci. Máme před premiérou, takže se mě neptejte, jaké že to bude. V téhle fázi ztrácím soudnost, pokaždé.

*** Je něco, co byste chtěl vzkázat Arnice nebo našim členům?**

Nenechte se zkorumpovat a vytrvejte!

David Matásek sedí na jedné z londýnských laviček se svým kamarádem Jakem Singhem Hundelem. Foto: archiv Davida Matáska

► pokračování ze strany 1

Na čluny nasedá celkem 18 osob. Jsou mezi nimi například vedoucí CHKO Labské pískovce Werner Hentschel, jeho protějšek z Národního parku Saské Švýcarsko Jürgen Phoenix, zastupitel obvodu Ústí n. L. město Karel Nepraš, dokumentarista a scénárista Jan Šafr, redaktor německého vysílání Českého rozhlasu Radio Praha Martin Lothar, dva zástupci saské Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD) Günter Siebert a Klaus Fiedler a další.

Po úspěšném proplutí rušným Děčínem si konečně můžeme vychutnat klid labské krajiny. Nedaleko za městem zastavujeme na jedné z těch písčinych pláží, které jsou pro Labe tak typické. Tady nás Jürgen Phoenix seznamuje s výsledky svých pozorování, na která se s oblibou vydával na svém kajaku. Z Jürgenova vyprávění se dozvídáme zajímavé informace o celé řadě živočišných druhů, z nichž o mnohých soudilo, že z labských vod již navždy zmizely. V posledních letech je ale Jürgen opět nachází, a to znamená, že se vrací zpět. Nejde přitom jen o vážky či jiný vodní hmyz, ale i o některé druhy ryb.

Přestože Labe bylo ještě před několika lety nazýváno stokou Evropy, žijí zde nyní téměř všechny druhy ryb, které se tu vyskytovaly v minulých staletích - chybí už jen ryba se zvláštním názvem placka pomořanská a jeseter. Těžko bychom hledali větší odborníky a zároveň nadšence pro Labe než Jürgen Phoenixe a Wernera Hentschela. Při jejich výkladu o druzích, které se po dlouhé době vrátily do Labe a jeho okolí, nepochyboval o výjimečnosti labské přírody a krajiny snad nikdo. Na pláži navíc nacházíme čerstvě okousané větve, které neomylně prozrazují přítomnost bobrů.

Za touto zastávkou německý reportér telefonuje svou zprávu o naší plavbě přímo do vysílání Českého rozhlasu. Na 104. říčním kilometru v Dolním Žlebu můjme technickou zajímavost - kyvadlový přívoz, poháněný díky správnému natáčení kormidla pouhým proudem řeky.

Labe v úseku pod Děčínem celkem svižně teče. Místo pádlování se tedy můžeme věnovat diskuzi. Zajímavé jsou informace od členů německé sociální demokracie (SPD), která prý vydala již několik prohlášení, že nesouhlasí s dalšími úpravami Labe ani s výstavbou jezů na české straně: SPD dokonce několikrát upozorňovala ústeckou organizaci ČSSD na fakt, že Labe na německé straně není splavné a že německá vláda s žádnými novými jezy, které by mohly zlepšit splavnost Labe, nepočítá. Současné udržovací práce na německé části Labe těžko splavnosti pomohou. Tyto úpravy řeky totiž počítají s tím, že následující roky budou stejně bohaté na srážky, jako tomu bylo v 70. letech. To lze ale těžko předpokládat vzhledem k nastávající klimatické změně. Jak potvrzují i výzkumy např. Postupimského ústavu pro výzkum změny klimatu, bude mít Labe v budoucnu ještě méně vody než doposud. Současné úpravy Labe v Německu tedy nebudou mít kýžený efekt - při tak nízkém stavu vody nezvednou hladinu Labe na požadovaných 160 cm. Ústecká ČSSD ale na dopisy a upozornění svých kolegů ze Saska nereagovala, jak potvrdili oba účastníci z SPD, a dál prosazuje výstavbu jezů.

Těsně před Hřenskem Labe téměř neteče. Říká se tam tomu „na teichu“, česky „na rybníce“. Ještě před tímto úsekem zastavujeme na malý piknik na pravém břehu, který tady ještě patří k České republice. Druhý břeh je už německý. Navzdory kamenitému podloží nakonec nacházíme místo, kde se dá s čluny přistát a rozložit převážně „bio“ občerstvení.

Po krátkém obědě nasedáme opět do člunů. Po další dva kilometry jsou pádla naším jediným pohonem - Labe se zde opravdu téměř zastavilo. Cestou nás míjí několik německých parníků a po překročení státní hranice se stále častěji vyhýbáme přívozům, které zde fungují nejen jako běžná doprava, ale i jako turistická atrakce. Od hranic řeka znovu nabírá spád a my si můžeme dál povídat o Labi nebo jenom vychutnávat okolní krajinu.

Od německých kolegů se dozvídáme, jaký je současný stav úprav po celé délce Labe: v Německu probíhají tzv. udržovací práce, které ale jen těžko zajistí kýžených 1,6 m hloubky. Dokonce německý ministr životního prostředí Sigmar Gabriel prý požaduje u těchto prací posouzení vlivů na životní prostředí. Labe totiž v Německu spadá do území Natury 2000 a podléhá tak zvýšené ochraně.

Rychle proudící řeka nás unáší souvislou zástavbou několika obcí - Schmilka, Krippen a Bad Schandau. Němečtí účastníci nás přitom ujišťují, že jejich vláda rozhodně nehodlá stavět žádné jezy na Labi, které by snad mohly splavnost řešit. Hovoří přitom o ceně, kterou by Německo muselo zaplatit nejen penězi, ale i závažným poškozením Labe. Vždyť jezy by musely být postaveny hustě po celé délce řeky v Německu - a to mluvíme o 600 km! S prokázanou návratností 10 centů z každého Eura není divu, že se do tohoto mamutího projektu německá vláda nepouští. Je tedy nabíledni, že projekt jezů na české straně by znamenal nejen promrhané peníze, ale také zbytečně poškozenou krajinu a nenávratně narušený ekosystém řeky.

Kateřina Režná

Program přednášek v Praze:

Ani v roce 2008 nebudou chybět pravidelné schůzky v knihovně Arniky vždy 2. středu v měsíci na některá z témat ochrany životního prostředí. Přednášky začínají v 18 hodin v Chlumově 17, Praha 3.

V **lednu 9.** se můžete těšit na Kamila Repeše, kterému položíme otázku: „Jaký je náš (chemický) dům?“. V interaktivní prezentaci nás seznámí s řadou toxických látek, kterými jsme obklopeni v našich domovech, a s jejich účinky na lidské zdraví. Budeme diskutovat o bezpečnějších alternativách k „domácím chemiím“ - využijte tohoto prostoru pro sdílení Vašich zkušeností s pracími prášky, mycími prostředky nebo kosmetikou!

V období soviho houkání nás navštíví ve středu **13. února** Věra Malátková ze Záchrané stanice v České Třebové a přinese s sebou i své opeřené svěřence (třeba výra velkého). Popovídáme si o životě sov v přírodě i v zajetí a na závěr si můžete vyplnit test ve dvou úrovních náročnosti a získat i soví pexeso.

Ve středu **12. března** se sejdeme s Františkem Krausem a s ohroženými rostlinami, o které Arnika pečuje v Českém středohoří na pozemkovém spolku Tým Bořena. V předstihu prvního jarního dne si budeme povídat o probouzející se přírodě a péči o ohrožené rostliny, jako je plamének přímý, len žlutý nebo hadí mord španělský.

O aktivitách Arniky v Praze se můžete dozvědět více na www.praha.arnika.org. Budeme rádi, pokud si najdete cestu k nám do knihovny, ať už na přednášku nebo pro knihu o životním prostředí. Chcete-li se zapojit jako dobrovolníci nebo podpořit Arniku svým členstvím, zastavte se u nás ve všední den nebo se ozvěte telefonem (222 781 471, 774 406 825) nebo e-mailem (arnika@arnika.org).

4 program OCHRANA PŘÍRODY

Jaké jsou největší problémy českých řek?

Na tuto otázku hledají nyní odpověď správci povodí spolu s veřejností. Dalo by se předpokládat, že problémy jsou v každém povodí jiné, ale návrhy dokumentů „významné vodohospodářské problémy“ mají jedno společné: malý důraz na přírodě blízkou správu, jak ji požaduje Rámcová směrnice o vodách. Podle ní by měly být všechny řeky spravovány co možná nejvíce v souladu s přírodními procesy v krajině a řekách.

Už ve výčtu problémů je bohužel vidět stále stejný přístup: velmi přesně jsou vymezeny cíle pro budování protipovodňových hrází, zpevňování břehů, prohlubování koryt a výstavbu čističek, ale přírodě blízká opatření jsou zmíněna pouze mlhavě. Přitom právě ta nám mohou pomoci některé problémy vyřešit dlouhodobě.

Jedním z velkých problémů řek a krajiny je příliš rychlý odtok vody - způsobuje ho jednak nevhodně obhospodařovaná krajina, v níž převládají velké lány polí a monokulturní lesy a také narovnaná a upravená koryta řek, která neumožňují vsakování vody a ukládání živin. Součástí řek jsou také nivy, které jsou často zastavěné nebo od řeky oddělené valem. Přitom právě nivy jsou jedním z nejdůležitějších prvků, neboť nám pomohou zvládnout jak suché období, tak povodně. Při povodních se v nich voda rozlije a povodeň se tak zbrzdí a sníží. Při suchu zase slouží podmačené území jako zásobárna podzemní vody, ale i vzdušné vlhkosti, která zase snižuje letní teploty a nedovolí půdě tolik vysychat. Bohužel nivy jsou v plánech povodí zmíněny jen velmi okrajově.

Nyní připravované Plány oblastí povodí jsou velkou příležitostí změnit správu toků tak, aby nás řeky a krajina dokázaly chránit před běžnými povodněmi a suchem a také aby byly místem pro život nejen lidí, ale i zvířat a rostlin. Bohužel tuto příležitost většina správců povodí nechává ležet ladem. Problémy jsou většinou formulovány tak, že je zřejmé, že směřují k technickým řešením, v některých případech se dokonce jde zpátky od přírodě blízkého managementu k technickému: např. Povodí Odry chce opět zpevnit hraniční toky, aby nemohly volně meandrovat a měnit koryta. Týká se to např. i nedávno vyhlášené přírodní památky Hraniční meandry Odry, která je cenná právě tím, že řeka zde může vytvářet nové meandry a staré odstavovat.

Asi nejčastější neshoda mezi správci povodí a ochranou přírody panuje v případě úprav koryt: prohlubování, zpevňování břehů a hráze kolem toků. Všechny tyto zásahy ve volné krajině přitom stav toků a krajiny spíše zhoršují a zhoršují také povodňové škody. Prohlubování koryt totiž zrychluje hloubkovou erozi (zahlubování řek), tím klesá hladina spodních vod a řeka se nemůže při povodních rozlévat. Výsledkem je suchá krajina, větší povodňové škody a vyšší náklady na protipovodňovou ochranu měst a obcí. Přitom přírodě blízký management a série drobných opatření v krajině, jako jsou třeba remízky a meze na polích nebo zasakování dešťové vody v obcích, nám pomohou vyřešit několik problémů najednou. Zbývá ještě rok na to, abychom do plánů povodí prosadili i tyto zdánlivě drobnosti, které ale hrají významnou roli pro ochranu přírody.

Kateřina Rezná

Víkendový tábor Bořeny pomohl rostlinám v Českém středohoří

Tým Bořena, který se věnuje ochraně přírodního dědictví v západní části Českého středohoří, uspořádal letos na sklonku léta víkendový dobrovolnický tábor, jehož cílem byla péče o zajímavou lokalitu pod Lipskou horou. Tým Bořena ji má v pronájmu prostřednictvím Pozemkového spolku a snaží se udržet zde přírodní podmínky nutné k přežití a udržení vzácných druhů rostlin.

Letošní tábor jsme věnovali především vyřezání náletových dřevin na okrajích travní plochy v lokalitě pod Lipskou horou. Významně jsme tak rozšířili životní prostor pro chráněné druhy rostlin, které se zde nacházejí. Posekanou a vyřezanou dřevní hmotu jsme na místě spálili.

I když se to zdá jako poměrně jednoduchý úkol, práce nakonec zabrala celý den. Na tvářích všech zúčastněných byla večer znát úleva, že to mají za sebou. Odměnou byl našim dobrovolníkům večerní výlet na vrchol Lipské hory s překrásným výhledem na České středohoří a okolní krajinu. Po výletě následoval ještě příjemný večer u ohně a potom už jen klidná noc pod stanem.

Pan Ludvík Huleš pomáhá Týmu Bořena s údržbou lokality s výskytem chráněných druhů rostlin. Foto Arnika: František Kraus

Na další den byl připravený výlet na vrch Hradištan s vyhlášenou přírodní rezervací a návštěva dalších zajímavých míst v Českém středohoří. Když jsme se na konci společně prožitého víkendu loučili, shodli jsme se, že tábor byl velmi zajímavý a ačkoliv byl první, neměl by rozhodně zůstat posledním.

František Kraus

Arnika již potřetí zveřejnila jména největších znečišťovatelů

Životní prostředí České republiky v roce 2006 nejvíce znečišťovaly chemičky, hutě a elektrárny. Chemické továrny se v žebříčcích dostaly na vyšší místa než v předchozích letech a vytlačily z nich například elektrárny. Nejvíce látek, které vyvolávají nebo mohou způsobit rakovinu, už druhý rok po sobě vypustila společnost Deza z Valašského Meziříčí. Smutné prvenství v žebříčku podniků vypouštějících nejvíce látek způsobujících neplodnost pak získal Mittal Steel Ostrava.

Tento hutní kolos se zároveň nejčastěji objevoval v první pětce všech žebříčků, které Arnika sestavila na základě údajů z Integrovaného registru znečišťování, kam podniky hlásily údaje za rok 2006. Vedle rakovinotvorných a reprotoxických látek, skleníkových plynů a látek působících kyselou dešť či poškozující ozónovou vrstvu se Arnika letos nově zaměřila i na podniky, které vypouštějí látky mutagenní nebo takové, které jsou nebezpečné pro vodní organismy. Nejvíce mutagenních látek v roce 2006 vypustily Spolana Neratovice a jihlavský Kronospan. Top-ten provozů vypouštějících nejvíce nebezpečných látek pro vodní organismy vedou Lovochemie Lovosice a celulózka Mondi Packaging Paper Štětí, a.s.

Arniky žebříčky znečišťovatelů sestavuje proto, že na stránkách Integrovaného registru znečišťování (www.irz.cz) není možné sestavit tabulky největších znečišťovatelů podle látek, které mají podobné vlastnosti. Arnika proto každoročně dělá vlastní analýzu registru. Zveřejňování znečišťovatelů totiž často motivuje podniky, aby přijaly opatření ke snížení škodlivých emisí. Z nelichotivých tabulek takhle zmizel třeba podnik Brisk Tábor. Na méně než třetinu snížil emise potenciálně rakovinotvorného dichlormethanu závod Jitony v Rousínově. A přestože vede žebříček největších znečišťovatelů rakovinotvornými látkami, snížila jejich množství také DEZA, a.s. Valašské Meziříčí, stejně jako druhý Ivax Pharmaceuticals, s.r.o.

Registr se ukázal jako velice funkční a žádaný nástroj informování veřejnosti o nebezpečných látkách vypouštěných konkrétními provozovny do životního prostředí. Přesto anebo právě proto bylo pod tlakem průmyslové lobby přichystáno jeho omezení. Díky podpoře starostů a zastupitelů z krajů, měst a obcí a více jak šestnácti tisíc signatářů petice Budoucnost bez jedů se tomu podařilo zabránit a Poslanecká sněmovna má projednat nový zákon o IRZ. Ten zachová veřejnosti právo na volný přístup k informacím o tom, kolik a jakých látek vypouští ten který provoz do životního prostředí. Na základě nového nařízení Evropské unie se také od příštího roku zvýší počet látek v IRZ ze 72 na 93.

Marek Jehlička, Jindřich Petrlík

Skandál s gumou guar otevřel otázku bezpečnosti potravin

Skandál s gumou guar kontaminovanou značným množstvím dioxinů a pentachlorofenolu hýbal celou českou veřejností nejméně dva týdny a po celou tu dobu se držel na prvních stránkách předních deníků. Není divu. Dioxiny patří mezi nejnebezpečnější látky na světě a pentachlorofenol na tom není o moc lépe. Skandál otevřel zásadní otázky týkající se bezpečnosti potravin, ochrany spotřebitele a také dostupnosti informací. Arnika se této debatě aktivně účastnila.

Guma guar se pod názvem E 412 používá jako zahušťovadlo do velmi pestré škály potravin a najdeme ji třeba i v lécích. Surovina pro ni se pěstuje v Indii, kde také došlo k její kontaminaci z dřevěných přepravek napuštěných pentachlorofenolem. Když byla kontaminace odhalena, informace se okamžitě objevila v evropském Rychlém varovném systému pro krmiva a potraviny (RASFF). Česká potravinářská inspekce začala okamžitě stahovat závadné potraviny z trhu. V té době však byla téměř polovina ovocné báze kontaminované závadným gustem snědena. Informace o celém skandálu se na veřejnost dostaly s neuvěřitelným třítydenním zpožděním.

Šéf potravinářské inspekce zdržení vysvětloval tím, že by ani okamžitým informováním veřejnosti nemohl ovlivnit chování spotřebitelů. Na zvláštní tiskové konferenci pak ujistil novináře i veřejnost, že v dané chvíli není na trhu žádný výrobek obsahující kontaminovanou gumu guar. Ještě ten samý týden se ale skandál rozhořel znovu, když se na trh dostaly německé jogurty, které znečištěnou gumu guar obsahovaly.

Arnika kritizovala laxnost úřadů a nedostatečné informování veřejnosti, která prakticky neměla možnost se k důležitým informacím dostat. Obrátili jsme se na ministry zemědělství, zdravotnictví, životního prostředí a průmyslu a obchodu, aby veřejnosti zpřístupnili výstupy z rychlého varovného systému (RASFF) a výsledky kontrol potravinářské inspekce, Státního zdravotního ústavu, Státní veterinární správy a dalších institucí. Chtěli jsme, aby všechny tyto údaje byly přístupné na internetu podobně, jako tomu je například na Slovensku.

Celá věc byla nakonec projednávána na spotřebitelském podvýboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, jehož se Arnika účastnila. Výsledkem byla ochota usnadnit veřejnosti přístup k informacím o bezpečnosti potravin na serveru www.bezpecnostpotravin.cz. Arnika bude mít možnost se na zpřístupnění informací podílet.

Marek Jehlička

6 program CENTRUM PRO PODPORU OBČANŮ

Nevládní organizace brání živelné zástavbě krajiny

V červenci se na jednání vlády dostala novela stavebního zákona, navržená Ministerstvem pro místní rozvoj ČR. Hlavním důvodem změn byla snaha o úpravu režimu územního plánování. Novela chtěla zlikvidovat jeden z mála přínosů nového stavebního zákona a snížit ochranu volné krajiny před novou výstavbou. Návrh novely také omezoval účast veřejnosti při projednávání územních plánů. Díky rychlé reakci Arniky a dalších nevládních organizací se změnám podařilo zabránit. Alespoň prozatím.

Špatně koordinovaná výstavba je velkým problémem. Okolí měst hyzdí supermarkety, sklady i podnikatelské baroko. Nový stavební zákon předpokládal v duchu světových trendů, že nové stavby se budou přednostně umísťovat do tzv. brownfields, tedy již dříve zastavěných území sídel. Obce by nesměly

nadále povolovat stavby ve volné krajině. Podle návrhu ministerstva pro místní rozvoj měly obce, které přijaly svůj územní plán před rokem 2007, získat výjimku. To by je oproti ostatním zvýhodnilo. Největší prospěch by ale novela přinesla developorským společnostem, neboť výstavba na zelené louce vyjde v České republice levněji.

Změnu stavebního řádu předložilo ministerstvo Jiřího Čunka jen pár měsíců poté, co nový zákon začal platit. Příprava novely byla prakticky ilegální - ministerstvo ji nedalo k připomínkám. Občanská sdružení se obrátila na členy vlády a zaslala jim právní rozbor. Vláda se nakonec zachovala rozumně a spornou novelu odmítla. Hlavní bitva o úpravy stavebního zákona ale zřejmě teprve přijde. Novelu bude na podzim projednávat Parlament ČR a lze očekávat, že návrhy zvýhodňující developery a investory se mohou znovu dostat na stůl v rámci pozměňovacích návrhů.

Martin Skalský

Nové sdružení nechce dopustit odtěžení kopce Stařechov

Nepřipustit otevření velkolomu v lese mezi obcemi Podveky a Rataje na Kutnohorsku. To je hlavním cílem Občanského sdružení Za záchranu Ratajska a Podvecka - Stařechov, které za asistence Centra pro podporu občanů nově vzniklo. Záměr holdingu Silnice Čáslav se nelíbí ani starostům obcí, kteří se obávají poškození životního prostředí. Sdružení chce do posázavské krajiny lákat raději turisty než buldozery a nákladní auta.

Plán na zřízení velkolomu u Podvek byl prvotním impulzem k založení místního sdružení,“ vysvětluje jeho předseda Vladimír Šebor. Holding Silnice Čáslav zde zamýšlel vytěžit osm milionů krychlových metrů kamene, což by zcela zničilo krajinu a na desítky let poškodilo životní prostředí několika obcí. Velkoobjemová těžba by způsobila úplné zmizení kopce Stařechov. Místní obyvatelé by dlouhé roky trpěli prachem, hlukem a dalšími negativními vlivy.

Kamenný stůl, stojící na památném poutním místě, by zmizel z povrchu země. Zmizela by i země pod ním. Na místě, které vidíte, by nezbylo nic. Jen jáma, kamení a buldozery.

Foto: Luboš Kubát, Rataje nad Sázavou

Podle Šebora se ale místní sdružení nezaměřuje pouze na hrozbu představovanou lomem. „Posázaví má co nabídnout turistům a větší zájem o region by pomohl místní ekonomice. Usilujeme proto o rekultivaci lesů a vyznačení nových turistických tras. Ty by měly zpřístupnit zejména poutní místo Kamenný stůl. Rádi bychom také vystavěli rozhlednu na Stařechově,“ říká Šebor. Založení občanského sdružení vítají i starostové okolních obcí. „Vnímáme to jako důležitý příspěvek k uchování přírodního dědictví. Naši krajinu bychom neměli proměnit na kámen. Stejně významná je i snaha o hledání možností rozvoje, které nepoškodí životní podmínky našich občanů,“ řekl starosta Rataj nad Sázavou Ing. Luboš Kubát.

Martin Skalský

Poradenské okénko

Co dělat, když...

...mám na chatě eternitovou střechu obsahující azbest?

Eternitová střecha sama o sobě nepředstavuje ohrožení zdraví. Azbestové materiály jsou nebezpečné, pokud se do nich zasahuje. Když už se rozhodnete střechu měnit, nedělejte to svépomocí. Odborné společnosti práce s azbestem ohlásí úřadům a postupují tak, aby se rakovinotvorná vlákna nedostávala do ovzduší. Pokud se přece jen rozhodnete vyměnit střechu sami, poraďte se s odborníkem o nezbytných opatřeních, která musíte při manipulaci a likvidaci azbestových materiálů dodržet.

...silničáři právě kácí alej podél silnice do naší obce?

Volejte horkou linku České inspekce životního prostředí - 731 405 072, zřízenou pro tento účel. Pro kácení stromů podél silnic sice stačí ohlášení, ale nikde není psáno, že u silnice musí být pruh země bez stromů. Kácením může docházet k porušení zákona.

Kampaň „Nehrajme si s PVC“ putovala po hudebních festivalech

Arnika během letních měsíců tradičně představuje své aktivity návštěvníkům nejrůznějších hudebních festivalů po celé České republice. Hlavním tématem letošních informačních stánků byla kampaň „Nehrajme si s PVC“, k níž neodmyslitelně patří petice „Za náhradu PVC“ v hračkách, potravinových obalech a ve zdravotnictví. Lidé tak mohli nejen načerpat informace o rizicích spojených s tímto plastem, ale také vyjádřit svým podpisem nesouhlas s jeho masovým používáním. Prostřednictvím následujících řádků vám chceme přiblížit atmosféru naší festivalové poutě, které se v příštím roce můžete jako dobrovolník či dobrovolnice zúčastnit i vy sami.

Naše putování jsme zahájili v první letní den (21. června) na Slunovratovém festivalu v Plzni. V našem putovním stánku jsme rozvěsili výstavu, krásně barevné předměty z PVC a nesměl zde chybět ani nafukovací králíček, který byl po zveřejnění výsledků chemických analýz na náš podnět stažen z trhu. Přestože mělo v tento den oficiálně začít léto, střídavě lilo a někteří z návštěvníků se před deštěm schovali pod naši stanovou střechou. Měli tak možnost seznámit se s PVC opravdu důkladně. Odehrávaly se zde zajímavé dialogy.

„A tenhle nafukovací kruh je taky z PVC?“, ptá se maminka asi tříleté holčičky.

„Mami, mami, kup mi toho králíčka, já ho chci,“ křičí do toho holčička.

„Ten králík je jedovatý. Bolelo by tě břicho,“ varuje žena svou dcerku a připojuje svůj podpis pod petici.

Abychom problematiku PVC přiblížili co možná nejvíce lidem, nečekali jsme pouze, kdo zavítá do našeho stánku, ale snažili jsme se rozdávat letáčky a aktivně oslovovat i kolemjdoucí. „Zejména starší lidé někdy mají pod pojmem PVC zařazen jakýkoliv plast. Bylo vidět, že se jim značně ulevilo, když zjistili, že „petky“ vlastně nejsou z PVC. Maminky s kočárky zase trápí, že ačkoliv se chtějí PVC vyhnout, neví, jak lze tento materiál rozpoznat. Byly proto rády za leták s vyobrazením symbolů, jimiž se PVC označuje,“ popisuje své zkušenosti Matěj Man, dobrovolník Arniky.

S podobnými odezvami jsme se setkávali téměř všude. Lidé se zajímali také o bezpečnější alternativy. „Jedna paní doktorka odcházela od stánku s rozhodnutím, že bude ode dneška používat především biologicky rozložitelné plasty,“ říká Markéta Volná, dobrovolnice, která nám pomáhala na festivalu Colours of Ostrava.

Nejzábavnější byly reakce dětí na vystavené hračky a předměty z PVC. Ty byly velmi podobné bez ohledu na kraj či kulturní ladění festivalu. Na Babím létě v Bohnicích se například skupina dětí překřikovala:

„Paní, a proč je ta pláštěnka se žabičkou nebezpečná?“

„Můj brácha ji má taky!“

„A může nosit jinou, bez té žabičky?“

„Jak pozná maminka, že to není jedovaté?“

Pláštěnka se žabičkou je dalším exemplářem výstavy předmětů z PVC, v nichž odborníci naměřili nadlimitní koncentrace nebez-

pečných látek. V pláštěnce bylo například naměřeno 200 x více toxického ftalátu, než povoluje zákonná norma.

Kampaň „Nehrajme si s PVC“ nechyběla na menších jednodenních festivalech, ale ani na „velkých akcích“, jako jsou Colours of Ostrava, Prázdniny v Telči či festival v Boskovicích. Velkým zážitkem byl také nejstarší český festival Open Air Trutnov. Toho jsme se zúčastnili společně s brněnskou Veronicou, která nám poskytla místo ve svém stanu. Hanka Najmanová, jedna z našich obětavých dobrovolnic, akci v Trutnově zhodnotila takto: „S propagací našeho stánku nám nevědomky pomohli i pořadatelé tím, že rozdávali návštěvníkům noviny, kde byl zrovna článek o PVC. Pro informace o tomto plastu si tak chodila spousta lidí. Řada z nich přišla rovnou podepsat petici.“ Sami organizátoři se letos snažili omezit negativní vliv svého festivalu na životní prostředí - např. obaly na jídlo ze stánků byly z velké části z biopolymerů - snadno rozložitelných plastů z rostlinného škrobu.

Na festivalových Prázdninách v Telči byla Arnika součástí tzv. Ekostánku, který představoval práci různých nevládních organizací. Po celou dobu byla v zámecké zahradě výstava o PVC a množství informačních materiálů. „Chodcům jsme postavili do cesty

Ing. Milan Havel z programu Toxické látky a odpady sdružení Arnika seznamuje návštěvníci infostánku s problematikou PVC.

Foto: Jana Vítnerová

tabuli s kvízem. Strhl se ale liják a jedna paní si od nás chtěla koupit pláštěnku. Tu jsme samozřejmě neprodali a moknoucí paní vysvětlili, že právě tahle práščenka není dobrý nápad. Kvůli dešti jsme nakonec museli stánek složit předčasně,“ popisuje průběh akce vedoucí jihlavské pobočky Arniky Jana Vítnerová.

Na každém festivalu se nám podařilo získat podpis některé z účinných osobností, mj. frontmana skupiny Traband Jaroslava Svobody nebo členů skupiny Kale. „Tito lidé byli nadšeni, že se problematikou PVC někdo zabývá a byli rádi, že mohli svým podpisem pod petici přispět k tomu, aby se používání PVC omezovalo,“ popisuje svou zkušenost s významnými osobnostmi Radek Reichert.

Do jednotlivých akcí v rámci letního putování se aktivně zapojilo 27 lidí. Jen na festivalech se podařilo pod petici „Za náhradu PVC“ nasbírat více než 3 000 podpisů. Arnika děkuje vám všem, kteří jste k tomu svým dílem přispěli.

Miroslava Jopková

8 ZPRÁVY Z ARNIKY

Lišíme se a to je dobře

Arnika nedávno oslavila šesté narozeniny. Je ještě dítětem, které teprve nastoupilo do první třídy. Její zájem i nasměrování jsou však již poměrně jasně dané a vyprofilované. V budoucnu půjde svojí vlastní osobitou cestou, která, jak ukazuje dosavadní vývoj, může být velmi úspěšná.

Podle posledních údajů Českého statistického úřadu je v naší zemi registrováno téměř sto tisíc nestátních neziskových organizací (NNO).¹ Před pěti lety jich bylo o deset tisíc méně a před deseti lety jich nebyla ani polovina. Začínají snad Češi a Češky vidět demokracii jako známý francouzský cestovatel a politik Alexis de Tocquille? Ten již před téměř dvěma staletími psal, že v „demokratických zemích je dovednost sdružovat se dovedností základní; na jejím rozvoji závisí rozvoj všech ostatních.“² Bohužel zase až tak růžová situace v naší zemi není. Uvedená čísla jsou značně nadhodnocená a zahrnují i organizace, které svou činnost ukončily nebo ty zaměřující se jen na uspokojování potřeb svých členů.

Počet organizací, které se věnují ekologii a ochraně přírody, je těžko odhadnutelný. Ovšem ty největší, o nichž má povědomí i širší veřejnost, se dají vyjmenovat poměrně rychle. Greenpeace, Hnutí Duha, Hnutí Brontosaurus, Český svaz ochránců přírody, Děti Země, Calla jsou příklady nejznámějších sdružení, se kterými má význam Arniku porovnávat.

Jednou z velkých výhod Arniky je schopnost realizovat své aktivity na lokální, republikové a mezinárodní úrovni. Většina ekologických „neziskovek“ tuto možnost nemá. Uznání patří především našim místním dobrovolníkům a členům, bez nichž by byla existence místních poboček nemyslitelná. Problémy, na něž se Arnika zaměřuje, mohou být především díky nim řešeny komplexněji a s větší účinností.

Jako konkrétní příklad lze uvést snahu našeho sdružení omezit výskyt nebezpečných toxických látek, jako jsou např. dioxiny, DDT, polychlorované bifenyly (PCB) a mnohé další. Tyto chemikálie například u lidí i zvířat způsobují reprodukční a hormonální poruchy, a proto se touto problematikou zabýváme na všech třech úrovních. Arnika je členem mezinárodní sítě IPEN a kromě jiných akcí jsme se před dvěma roky výrazně podíleli na projektu zacíleném na jedy v potravinách. Ve dvaceti zemích včetně České republiky proběhlo testování kuřecích vajec z domácích chovů. Výsledky bohužel potvrdily, že vejce není pouze symbolem života, ale i dobrým ukazatelem zamoření životního prostředí. Kontaminovány byly vzorky ze všech zúčastněných zemí a Česko patřilo ve výskytu hexachlorbenzenu a PCB dokonce k těm nejhorším.

Na republikové úrovni se Arnika věnuje problému toxických látek mimo jiné v projektu „Budoucnost bez jedů“. Jedním z jeho cílů je dohlédnout v naší zemi na plnění Stockholmské úmluvy o omezení úniku toxických látek. Také chceme, aby čeští občané měli možnost získat o nebezpečných látkách a jedech potřebné informace. Arnika proto pravidelně zveřejňuje žebříčky největších znečišťovatelů a pořádá veřejné přednášky. Na začátku tohoto roku například organizovala kampaň proti omezení účinnosti integrovaného registru znečišťování (IRZ).

V lokálním kontextu pak sledujeme tzv. „horká místa“, tedy nejproblémovější lokality a konkrétní znečišťovatele. Jedním z nich je i Spolchemie v Ústí nad Labem. Nejrůznější měření, včetně již uvedeného testování vzorků domácích vajec, ukázaly, že okolí podniku, který sídlí téměř uprostřed města, je chemickými látkami silně znečištěno. Arnika se již několik let snaží informovat obyvatele Ústí nad Labem o tom, jaké nebezpečné látky jsou při provozu Spolchemie produkovány a jaký vliv mohou na člověka i přírodu mít.

Arnika se od ostatních „zelených“ neziskových organizací odlišuje i vymezením činnosti do třech hlavních okruhů. Toto jasné zaměření na určité tématické oblasti sebou přináší dvě výhody. Vybrané problémy můžeme jednak zkoumat víc důkladně a současně disponujeme i větším znalostním zázemím, neboť jsme s danou problematikou seznámeni dlouhodobě. Kromě již zmíněné snahy omezit výskyt i používání toxických látek a odpadů se věnujeme ochraně přírody. Pokoušíme se především zachovat různorodost živočišných a rostlinných druhů, zlepšit ochranu mokřadů a vodních toků. S těmito dvěma oblastmi úzce souvisí činnost našeho Centra pro podporu občanů. Jeho hlavním smyslem je poskytnout pomoc veřejnosti i jednotlivcům, kteří se snaží či jsou nuceni se postavit proti devastaci svého životního prostředí.

Výjimečnost Arniky je daná i způsobem práce. Při upozorňování veřejnosti na nejrůznější problémy naše sdružení používá vtipné a vždy nenásilné akce. Jejich cílem není prvoplánově šokovat, ale srozumitelnou a přijatelnou formou upozornit a následně vysvětlit. Příklady nejrůznějších přednášek a happeningů je na našich webových stránkách spousta - vzpomeňme třeba průvod obřích slepic Prahou nebo březnový pochod Švejka na Poslaneckou sněmovnu.

Arnika sice nemůže čerpat ze své tradice a minulosti v takové míře, jako některé další neziskové organizace, ale tato nevýhoda je z určitého pohledu pozitivem. Tradice totiž mohou působit svazujícím dojmem, vymyšlení nového může být naopak spojeno s tvořivým duchem a neotřelými nápady.

¹ <http://neziskovky.cz/cz/fakta/neziskovy-sektor-v-cr/typy-no-a-oblasti-pusobeni/487.html>

² A. de Tocqueville: Demokracie v Americe, str. 454, Academia 1992.

Jan Losenický

TIRÁŽ:

Arnikum, čtvrtletní zpravodaj sdružení Arnika vychází 4x ročně v Praze. Číslo 4/2007 vyšlo v listopadu 2007 v nákladu 1350 ks. Vydává: Arnika – Koordinační centrum, IČO: 70938105, Evidenční č. MK ČR E14275, Chlumova 17, 130 00 Praha 3, tel/fax: 222 781 471, www.arnika.org, e-mail: arnika@arnika.org.
Šéfredaktor: Marek Jehlička – tiskový mluvčí, spolupracovníci: Martin Skalský, RNDr. Jindřich Petřík, Tomáš Srb, Bc. Kateřina Hlavatá, Jana Vítnerová, Eva Vejvodová, Lenka Petřílková Mašková, Ing. Miroslava Jopková, Jan Losenický, Mgr. Lukáš Matějka a pobočky Arniky. Adresa redakce je totožná s adresou vydavatele. Grafická úprava - Andrea Klátilová - andrea@klatil.cz.

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti.
Toto číslo zpravodaje vyšlo za podpory Nadace Veronica.